

IŠ PRAEITIES

SENOVĖS DIENOS

STASYS SKRODENIS

Antrajame Nepriklausomos Lietuvos dešimtmetyje kilo susirūpinimas nykstančia tautosaka, papročiais ir apskritai senąja kultūra. Tą dėmesį skatino tautosakinės organizacijos (iš pradžių Tautosakos rinkimo komisija prie Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto, paskui – Lietuvių tautosakos archyvas), kraštotyros ir tautotyros draugijos, kai kurios kitos organizacijos. Šio darbo ėmėsi mokytojai – pagrindiniai šviesuoliai ne tik kaimuose ir bažnytkaimiuose, bet ir valsčių bei apskričių miestuose. Rengdami vakarus, gegužines, dainų dienas, įtraukdami tautosaką į chorų repertuarą, šie inteligentai atkreipė dėmesį į tautos dvasinės kultūros turtus, skatino nepamiršti senųjų dainų, papročių ir tautinio meno.

Po 1930 metų suintensyvėjo lietuvių tautosakos rinkimas, leidimas ir tyrinėjimas. Ypač energingai to darbo ėmėsi 1935 m. įkurtas Lietuvių tautosakos archyvas, kuriam vadovavo vienintelis tuo metu tautosakos mokslus baigęs žmogus Lietuvoje dr. Jonas Balys. Pradėta rūpintis senųjų tradicijų išsaugojimu, tautosakos ir liaudies muzikos populiarinimu. Spauldoje raginama daugiau dėmesio skirti dainoms, pamilti jas ir gaivinti, retkarčiais per Lietuvos radiją nuskamba liaudies kūrybos dalykų (sutartinės, kanklės, skudučiai, lamzdeliai ir kt.), liaudies šokiai ne kartą šokami užsienyje (1933, 1937 ir 1939 m. – Prancūzijoje, 1935, 1937 ir 1939 m. – Londone, 1928 ir 1939 m. – Hamburge, 1938 m. – Prahėje, 1939 m. – Švedijoje). 1937 m. Justinas Strimaitis ir Pranas Stepulis kanklių koncertus surengė Rygos ir Talino radiofonuose¹. Vietos inteligentų iniciatyva imtos organizuoti nedidelės regioninės (valsčiaus arba apskrities) tautos meno šventės: 1936 m. – Kupiškyje, 1937 m. – Tautos diena Kėdainiuose, Dainavos šventė Alytuje ir kt.

Reikšmingos buvo *Senovės dienos*, 1935–1938 m. surengtos Merkinėje, Dauguose, Prienuose, Seirijuose ir kt. Šių bei minėtųjų švenčių kelias gana sudėtingas: iš pradžių etnografija ir tautosaka buvo tik pagalbinė priemonė lietuvių liaudies kultūros savitumui parodyti, kaip, sakysim, 1900 m. lietuvių liaudies meno parodoje Paryžiuje. Panašių švenčių būta JAV lietuvių kolonijose Pirmojo pasaulinio karo metais.

Surengti etnografinės-folklorinės šventės, kai patiems teko ieškoti lėšų, buvo sunku. Reikėjo taikytis prie įvairių valdžios remiamų organizacijų, kad

per jų šventes būtų galima pademonstruoti ir lietuvių tautos dvasinę bei materialinę kultūrą. Parankiausia pasirodė „Pavasario“ organizacija, kuri per kuopų ir kitas šventes rengdavo audinių ir kitų liaudies dirbinių parodėles, dainuodavo liaudies dainas. Pastaroji pavasarininkų veikla siejasi ir su atskirų vietinių kraštotyros būrelių ar draugijų veikla (1925 m. gegužės 30 d. Kaune buvo įkurta Lietuvos kraštotyros draugija, tačiau 1929 m. ji nustojo egzistavusi). Tas jaunimo pastangas, matyt, siekė išnaudoti Lietuvių tautosakos archyvas, ne tik skatindamas pavasarininkus rinkti tautosaką, bet ir stengdamasis jų šventes pakreipti taip, kad būtų parodytas lietuvių dvasinės ir materialinės kultūros turtingumas ir grožis. Tikriausiai ne be šios įstaigos iniciatyvos 1936 m. aktyvus tautosakos rinkėjas ir etnografas Antanas Mažiulis pateikė plačią tautos tyrimo programą, kuri paskui buvo realizuota atitinkamose šventėse. Kadangi ta programa skelbta kaip direktyvinis dokumentas, ji verta detalesnio dėmesio.

Programoje pabrėžiama, kad pavasarininkai „privalo parodyti jau pradėjusiai nutausti visuomenei, kas slepiasi po tautinio meno, tautos muzikos, dainų ar senučių pasakų ir tėvų papročių skraiste“. Jie turi „išeiti rankioti visų tautos senienų ir kitų senovės laikus primenančių liekanų į gimtojo krašto lūšnas“, nes „daug giliau ir greičiau galime pažinti tautos praeitį rengdami tautos praeičiai pažinti šventes bei dienas ir sudarydami vaizdingas tautos praeitį primenančias jų programas“². Rengiant tokias šventes, reikalauta „būtinai suruošti ir tautos senienų parodėlę“, kuriai medžiagą siūlyta rinkti iš žmonių. Tam autorius pateikė renkamų senienų sąrašą³ bei papročių rinkimo anketas⁴.

A. Mažiulio pridėti patarimai „Tautosakos ir papročių ruošimo šventėms“, mūsų manymu, laikytini pirmosiomis autentiško folkloro perkėlimo į sceną rekomendacijomis, tiesa, liečiančiomis vėlgį vestuvinius papročius ir tautosaką, kaip savičiausią lietuvių dvasinės kultūros apraišką. Autorius siūlo iš visų užrašų išrinkti būdingiausius dalykus ir paskui juos atkurti. „Vestuvėms vestuvinė medžiaga sutvarkoma nuoseklia laiko tvarka, kaip anksčiau buvo skirstoma, ir dramatinizuojama <...>. Dramatinuojant senoviškas vestuves, patartina susipažinti su prof. V. Krėvės-Mickevičiaus straipsniu „Dzūkų vestuvės“ (Mūsų tautosaka, II, 1930) ir kun. A. Juškos „Svotbine rėda“ (tik sunkiai gaunama). Tiesa, ten nėra dramatinizuota medžiaga, bet labai turtinga <...>, nors vis tik turi būti pagrindu vietoje surankiota medžiaga. Toks vestuvių dramatinizavimas, panaudojant vietos medžiagą, ne tik gali išgelbėti daug vertingos tautos praeičiai pažinti medžiagos, bet ir suteiktų didelio įdomumo – ji kiekvienoje vietoje būtų beveik nauja, negirdėta ir nežinoma. Dramatinuojant vestuves, ypač reikalinga kaip galima daugiau įtraukti vestuvines raudas, dainas ir papročius ir visą senesnę medžiagą“⁵. Jis nepatarė naudotis V. Galinaičio „Lietuviškomis vestuvėmis“, laikydamas šį rašinį labai nevykusi darbu.

1935 m. V. Galinaitis Vilkaviškyje išleido 2 veiksų 4 paveikslų pjesę „Lietuviškos vestuvės“, kuri pretendavo į apibendrintą lietuvišką vaidinimą, nors buvo paprasčiausias A. Juškos „Svodbinės rėdos“ medžiagos ir jo surinktų dainų išdėstymas, taikytas mėgėjų scenai. Pjesei trūko fabulos, o kalba buvo pilna svetimybų. Veikalėlis, rodos, nebuvo statomas. Kadangi A. Mažiulis griežtai atmetė šį veikalą, spėjame, jog jis pavasarininkams rekomen-

duojamas statyti vestuves norėjo matyti etnografiškas, t. y. ne apibendrintas, o tam tikros vietovės vestuves.

Be bendros liaudies kultūros šventės su vestuvių inscenizacija, rekomenduotos ir kitos („Lietuvos bernelio diena“, „Lietuvos mergelės diena“, „Pavasario sutikimo šventė“, „Užgavėnės“, „Sekminės“, „Joninės“), kuriose būtų galima panaudoti atitinkamą tautosaką ir papročius. Tačiau pastarosios šventės dėl medžiagos stokos, ko gero, ir nerengtos, trūko ir rekomendacijų. Štai kodėl dauguma Senovės dienų neapsiėjo be vestuvių vaidinimų, kuriuos, kaip ir visą šventę, periferijoje organizavo pradinių mokyklų mokytojai, kraštotyrininkai bei mėgėjai, artistai mėgėjai.

Pirmoji šventė, kaip tik vadinta Senovės dienos vardu, įvyko 1935 m. Merkinėje. Ją surengė Dzūkų kraštotyros draugija (1928 m. Alytuje veikęs kraštotyros būrelis, pavadintas Kraštotyros draugija, o nuo 1934 m. sausio 13 d. – Dzūkų kraštotyros draugija), kuriai vadovavo mokytojas Jonas Miškinis. Merkinės apylinkėje buvo surinkta daug senųjų darbo įrankių, audinių ir surengta paroda. Tą dieną, kaip ir rekomenduota A. Mažiulio straipsnyje, pasirodė gyvieji paveikslai: per miestelį žygiavo skerdziai su piemenkais, sėjėjai, pjovėjai, verpėjos, audėjos ir kt. Šventėje dalyvavo apie 10 tūkst. žmonių, o Dzūkų muziejus Alytuje (įkurtas 1928 m.) pasipildė naujais eksponatais. J. Miškinis ir gydytojas Simas Janavičius (1890–1956) suorganizavo dar kelias tokias Senovės dienas: 1936 m. – Alytuje, 1937 m. – Dauguose, 1938 m. – Seirijuose. Minėtina dar ir 1938 m. įvykusi Rokiškio kooperacijos diena, kurioje ne tik veikė didelė senienų paroda, bet ir šokti liaudies šokiai, dainuotos sutartinės⁶.

Senovės dienose stengtasi visapusiškai atskleisti savo regiono liaudies kultūrą: rengtos liaudies meno, apyvokos daiktų parodos, kviesti liaudies dainininkai ir muzikantai, daugumoje vietų vaidintos vestuvės. Liaudies meno tyrėjas ir propaguotojas Antanas Tamošaitis rašė: „Tokia šventė – atskleistas lobis menininkui, rašytojui ir kultūros darbininkui. Tai didelė proga arčiau pažinti aplinką, žmones, ypač jų kūrybą, išėjusią per savitą vargo mokyklą, išsaugotą nuo sunykimu, nuo besiskverbiančios modernizmo bangos. <...> „Senovės diena“ lituanistams menininkams, teatralams, muzikams, tautosakininkams ir kt. lietuvių senovės tyrėjams pasidaro studijų objektas, o visuomenei nemaža pramoga – graži šventė – iškilmės“⁷.

Tos masinės liaudies meno šventės, pasižymėjusios unikaliu etnografiškumu, faktiškai buvo tik vienadieniai renginiai, tik trumpa liaudies sukurtų materialinės ir dvasinės kultūros turtų demonstracija. Tai dienai suburti dainininkai ar muzikantai, artistų mėgėjų trupės paprastai vėl išsiskirstydavo, o parodose buvę eksponatai iškeliaudavo su savininkais namo. Užtat Paulius Galaunė per spaudą ragino Lietuvos vyriausybę, kultūros ir mokslo įstaigas pasirūpinti, kad tų švenčių eksponatai pakliūtų į muziejus, o nenuėitų užmarštin⁸. Mat į miestelių parodas eksponatų būdavo surenkama gana daug. Antai Seirijuose jų parodyta apie 4000, Dauguose – 10 000, Merkinėje – 2300 (iš jų 1500 rūbų ir audinių, 800 žemės ūkyje vartojamų ir namų apyvokos daiktų).

Taigi Senovės dienos ikikarinėje Lietuvoje tikrai buvo reikšmingas renginys, neabejotinai palikęs pėdsakų vietos žmonių meninėje kultūroje.

- ¹ Švedas J. Teoriniai-metodiniai darbai: Straipsniai. Laiškai. Amžininkų atsiminimai. – V., 1978. – P. 142.
- ² Mažiulis A. Tautos praeitis ir pavasarininkai // Jaunimo vadas. – 1936. – Nr. 5. – P. 68.
- ³ Ten pat. – P. 68–70.
- ⁴ Ten pat. – P. 71–74.
- ⁵ Ten pat. – P. 74.
- ⁶ Mažiulis A. Senovės diena // Lietuviškoji enciklopedija. – Boston, 1962. – T. 27. – P. 269–270. Parašas: [A. Mž.].
- ⁷ Tamošaitis A. Senovės ir tautos dienos // Lietuvos aidas. – 1935. – Birž. 26. – P. 7.
- ⁸ Galaunė P. „Senovės dienas“ prisiminus // Lietuvos aidas. – 1937. – Liep. 1. – P. 4.

THE SONGS OF THE PAST

STASYS SKRODENIS

Summary

An intensified interest in folklore and a greater concern for the preservation of old tradition in the '40s encouraged local intelligentsia to engage in the activity of organizing small regional festivals of national art. The first festival of the kind, bearing the title "The Day of the Past" took place in Merkinė in 1935, occasioning over 10 000 people. An attempt was made to reveal cultural peculiarities of the region by arranging exhibitions of folk art household utensils, inviting folk singers and musicians, performing (in many a case) a wedding ceremony.